

Kiállítás

Csörgőkígyók, gyilkosok

A Másik

■ Ügyes, kellemesen mesés rácsodálkozás indítja a kiállítást: mennyi-féle ember milyen sokféle önábrázolása, idealisztikusan és játékosan, elvontan és naturalisan! A vitrinek tükrei megsokszorozzák a festett, faragott, égetett, népviseletbe öltöztetett vagy épp műanyagból öntött figurákat, előttük, mögöttük ott magasodunk és bámulunk mi is, egyfajta Babel előtti állapot békés sokadalmában. Innen zuhanunk majd a nagy szétszórattatásba, amelyből a kiállítás hosszú alcíme szerint is *Evezredes hiedelmek, végzetes téveszmék* kódén át a *kulturális sokszínűség* lassú tudomásulvétele és ma sem bevégzett elfogadása felé vezet az út. A zsúfolódó tarka tömeg csak a mai szemünknek kedves, a más népekkel kapcsolatos balhiedelmek alapja éppen hogy a külön-lét, a távolság, a kultúrák közötti kapcsolatokat többnyire meghatározó érdekütközés, a hódítás, az alávetetés, a félelem.

A Genfi Néprajzi Múzeumtól átvett, hazai anyaggal kiegészített kiállítás radikálisan szakít a néprajzi gyűjtemények hagyományos, esztétizáló módszerével, és szoros gondolati ívbe rendezi a tárgyakat – néha szinte rá kell szorítanunk magunkat, hogy pihenésképpen itt-ott együgyű öncélúsággal merüljünk el nemes vonalaikban, részleteik furcsaságaiban. (A *genfi gyűjtemény igazgatójával, Jacques Hainard-ral „Mi mondjuk meg, mi a szép” címmel október 2-i számunkban közöltünk interjút – a szerk.*) Mielőtt a tárlókhoz érnenk, áthaladunk egy „selyemgubón”, mondhatni a kultúrák külön-külön világain, ahol a népek többnyire embereknek nevezik magukat a saját nyelvükön, a külvilág viszont előszeretettel ragaszt rájuk idegenkedő vagy szidalmazó kifejezéseket: ellenségek, pogányok, csörgőkígyók, gyilkosok. De hát „mindenkiben

ugyanaz az ösztönös ellenszenv,

ugyanaz az elutasítás munkál a számára szokatlan életformákkal, gondolatokkal vagy hiedelmekkel szemben” – írta Claude Lévi-Strauss, a kulturális antropológia megújítója, a kiállítás elméleti sarokköve és kapaszkodója *Faj és történelem* című munkájában. Etnocentrikusak vagyunk tehát mindahányan – jobb, ha már most, a gu-

Fotó: Narancs

bóban tudjuk, ahol ha hernyók volnánk, délkelet-ázsiai testvéreink sütve-sózva ropogtatnának bennünket. Épp olyan élvezettel tennék ezt, ahogy mi a marhacsontból ütjük rá a pirítósrá a remegő velőt, ami másokat készlet öklendezésre – és a tárgyak mellett futó filmekben még jó néhány sajátos ételkészítési és -fogyasztási gyakorlattal szembesülhetünk. Hasonló a helyzet a szépségterén, ahol a változatos formájú péniszkupakok még csak-csak ébresztenek bennünk némi cinkos megértést, de sem a (szerencsére csak faragvánnyal ábrázolt) reszelt fogak, sem az apróra nyomorított női lábak ideálja felől nem látjuk az utat a vad, sodró vágy irányába.

Bekaptuk tehát a csalit, egy kicsit már belülről is értjük távoli elődeinket, akiknek a hiedelemvilágában különös, torz lényekként képződtek meg az idegenek. Ezeket a víziókat láthatjuk különféle maszkokban tárgyasulva, és nem lepődünk meg azon sem, hogy a 15. századi *Nürnbergi krónika* szerzője, mintha pont ezeket az álarccokat szemlélné, négy szemű, orr nélküli, sőt csőrös emberekről vél tudni. (Pár formalinban tárolt igazi torzszülött jelzi, hogy az emberi fantáziának a természettől is van mit tanulnia.) Ehhez képest talán még csalódást is jelentett a 19. század végi európai állatkert-látogatók számára, hogy a Londontól Genfen át Budapestig látható „afrikai falvak” lakói meglehetősen emberszerűen néztek ki és viselkedtek, sőt a korabeli beszámoló szerint még büdösek sem voltak.

Hol voltunk már ekkor Amerika fölfedezésének éveivel képest, amikor a szemben álló felek egyformán bizonytalanok voltak a másik emberi

voltát illetően! Az öldöklő hódítók-nak önfelmentésként persze jól jött a feltevés, hogy a bennszülötteknek „nincsen lelkük”, amely állítás hosszas teológiai vitán keresztül, egy ellenkező értelmű pápai bulla kibocsátásáig tartotta magát. A kiállítás külön termet szentel a kultúrák e drámai ütközésének, amelyben a másik fél is elvégezte a maga bátor-talan kísérleteit, és nagy meglepetésére úgy találta, hogy a vízbe fojtott európai ember teste ugyanúgy osz-lásnak indul, mint a saját fajtájáé, amelyet ezek szerint nem magasabb rendű lények irtanak, hanem tömeggyilkosok.

Száz évvel ezelőtt annyit már tudni lehetett, hogy aki embernek látszik, az valóban az, a különbségek felkutatásához már kifinomultabb vizsgálati eszközökre és műszerekre volt szükség. A végső cél azonban továbbra is annak a bizonyítása volt, hogy a másságunk mindenki-vel szemben többletet is hordoz, ehhez pedig már csak a kulturális különbségek világából lehetett érveket gyűjteni. Az ilyen erőfeszítések lenyomatait is bőségesen szemlélhetjük. Ennek a törekvésnek az inverze az a paternalista, infantilizáló attitűd, amivel az európai ember az együgyű, örökké vidám, dalra, táncra megper-sze egy kis etyepetyére mindig kész suvickos képűeket kezelte és szemlélte plakáton, dobozán, de még sárcipőhirdetésen is.

Aztán ahogy az antropológiai kutatások a koponya alakjával kapcsolatos méricskélésektől egyre inkább a kulturális összefüggéseket, a szokások funkcionális értelmezése felé mozdultak el, megnyílt a mélyebb megértés lehetősége: ahány kultúra, annyiféle racionalitás. Egy-egy jeles kutató ide vágó megállapítását illusztrálják filmrészletek és mélyebb kulturális értelmet hordozó tárgyak, amelyek a gyorsuló ütemben a múltba süllyedő vagy éppen idegenforgalmi látványosságá váló szokásrendszerek utolsó tanúi. A világ folyása az egységesülés felé halad, és jól tesszük, ha a jövőre nyitott „dinamikus tolerancia” jegyében rákérdezzünk, hogy egyáltalán létezik-e az a bizonyos Másik – sugalmazza a többrészes elmélyülésre csábító kiállítás.

- kovácsy -

Néprajzi Múzeum, nyitva április 6-ig